

**ESTETİK KAVRAMINA GÜNCEL BİR BAKIŞ: ESTETİĞİN TERK EDİLiŞİ
VE META ANLATILARIN SONU¹**

*A Current Perspective on the Concept of Aesthetics: The Abandonment of Aesthetics
and the End of Meta Narratives*

Doğan Can Ayhan²

Makale Bilgisi	Özet
Araştırma Makalesi Gönderilme: 11 Haziran 2024 Kabul: 2 Temmuz 2024 Yayın: 25 Ağustos 2024	Bu araştırma makalesi Felsefe alanının bir alt alanı olan Estetik kavramına dair güncel bir tanım amacıyla hazırlanmıştır. Kavrama dair tarihsel süreç incelenmiş, bununla birlikte güncel felsefi soruşturmalar değerlendirilmiştir. Estetik, ilk olarak Antik Yunan döneminde ortaya koyulmuş ve günümüze gelene kadar birçok farklı düşünür, kuramcı ve sanatçı tarafından değerlendirilmiştir. Platon'un diyaloglarıyla başlayan bu süreç, estetiği güzellik felsefesi olarak değerlendirilebilse de Baumgarten'a kadar gelişen süreçte Sanat Felsefesiyle aynı anlamda değerlendirilmiştir. Bu araştırma makalesinde de Estetik kavramını ağırlıklı olarak modernizm ve postmodernizm çerçevesinde değerlendirilmiş ve güncel yaklaşımlar üzerine bir tanımlama yapılmıştır. Sadece Estetiğin tarihsel süreci değil sanat alanında sanatçıların ve kuramcılarının bu kavramı yeniden değerlendirmesiyle birlikte yeni fikir ve düşünceler tanımlanmaya çalışılmıştır. Felsefi disiplinin bir alt dalı olan estetik bir diğer felsefi disiplin olan Sanat Felsefesi ile birlikte tanımlanmış ve bir anlam ayırımına gidilmiştir. Bu amaç için tezler, kitaplar, makaleler, sempozyumlar ve konferanslarda sunulan bildiriler kapsama alınmıştır. Araştırma sürecinde konu hakkında yapılan çalışmalar literatür taraması ile elde edilmiş ve nitel araştırma yaklaşımıyla desenlenen bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır.
Article Information	Abstract
Research Article Received: June 11, 2024 Accepted: July 2, 2024 Published: August 25, 2024	This research article has been prepared for an up-to-date definition of the concept of Aesthetics, which is a sub-field of Philosophy. The historical process of the concept is analysed and current philosophical investigations are evaluated. Aesthetics was first introduced in Ancient Greece and has been evaluated by many different thinkers, theorists and artists until today. This process, which started with Plato's dialogues, although aesthetics can be evaluated as the philosophy of beauty, it was evaluated in the same sense as the Philosophy of Art in the process that developed until Baumgarten. In this research article, the concept of Aesthetics is mainly evaluated within the framework of modernism and postmodernism and a definition is made on current approaches. Not only the historical process of Aesthetics, but also new ideas and thoughts have been tried to be defined with the re-evaluation of this concept by artists and theorists in the field of art. Aesthetics, which is a sub-branch of the philosophical discipline, has been defined together with another philosophical discipline, Philosophy of Art, and a distinction of meaning has been made. For this purpose, theses, books, articles, symposiums and papers presented at conferences were included. In the research process, the studies on the subject were obtained through literature review and descriptive survey model was used in this research which was designed with qualitative research approach.
Keywords: Aesthetics, Modern Aesthetics, Post-modern Aesthetics	

Kaynak/Cite: Ayhan, D. C. (2024). Estetik kavramına güncel bir bakış: Estetiğin terk edilişi ve meta anlatıların sonu. *Lokum Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), 130-141.

 iThenticate
İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve yayın öncesi intihal taraması yapılmıştır. / This article has been reviewed by at least two reviewers and has been checked for plagiarism before publication.

¹ Bu makale yazarın "Türkiye'de Estetik Eğitime Dair Yapılan Çalışmaların Bir Bibliyografyası (2000-2022)" isimli Yüksek Lisans Tezinden Türetilmiştir.

² Görsel Sanatlar Öğretmeni, Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, doancanpoi@gmail.com, ORCID: 0009-0005-7153-8953

GİRİŞ

Güzel sanatlar alanının kuramsal disiplinlerinden olan estetik, temelde sadece doğadaki güzel arayışıyla kalmayıp estetik objenin alımlanması üzerine estetik sujenin tutumuyla ilgilenir ve değerlendirilir. Alman idealizmiyle birlikte bu temel anlayış üzerinden bir bilim dalı olarak temellenip Sanat Felsefesi ile Antik Yunan döneminden bu döneme kadar birlikte ele alınmış ve Baumgarten'ın eseriyle iki ayrı kavram olarak değerlendirilme imkanına ulaşmıştır. Estetik, temelde sanatın kendi olgusu, sanat eseri ve sanatçı olgularını temel alarak değerlendirilen iyi, güzel, haz, beğeni, yüce gibi olumlu yargılar veya kötü, çirkin, kitsch gibi 'Anti-Estetik' yargıları da kapsar. Bu kapsamda modernist ve postmodernist düşünceler çerçevesinde zaman içerisinde yapısı daha genişlemiş ve hatta estetik anlayış sorgulamaları yapılmıştır.

Güzel kavramını sanatsal düşünme bilimi olarak tanımlanabilen estetik, "duyusal bilginin yetkinliği olarak güzeli araştırır" (Yetişken, 2009, s.13). Platon'la başlayan güzel kavramının irdelenmesi Baumgarten ile birlikte duyusal bilgi ve akılsal bilgi olarak bölümlenmiş bununla beraber Kant ile birlikte Antik Yunan'daki güzel anlayışına yeni bir değerlendirme getirmiş ve estetik, salt sınırlarını belirlemiştir (Cömert, 2013; Yetişken, 2009; Yetkin, 1972). Alexander Baumgarten Aesthetica adlı eserinde estetiği esas olarak duyusal bilgi ve akılsal bilgi olarak iki bilgi türüne ayırır. Estetik bize gerçeklik ve gerçek hakkında mantıklı ve dolayısıyla belirsiz bilgiler verebilir. Felsefi olarak doğrulanmış bilgi, belirsiz bilgilerin duyular yoluyla işlenmesiyle mümkündür. "Baumgarten'e göre duyusal bilgiyi bulanık tasavvurlarla, rasyonel bilgiyi açık ve seçik tasavvurlarla elde ederiz. Bu iki tür tasavvur arasında, açık olduğu halde seçik olmayan tasavvurlar vardır. [Bu amaç] Estetik'in alanıdır" (Aktaran Cömert, 2013, s. 23).

Estetik

Estetik sözcüğünün kökeninin etimolojik olarak Yunanca'da 'duyum', 'algı' gibi anlamları karşılayan 'aisthesis' sözcüğünden gelmektedir. "Estetik terimi 1735'te, Alexander Gottlieb Baumgarten 'Şiirle İlgili Bazı Konularda Felsefi Düşünceler' adlı eserinde ve daha geniş şekilde 1750 tarihli Aesthetica'da eski Yunanca Aisthesis'ten türetilmiş bu terimle duyusal bilginin bilimini veya 'gnoseologia inferior'u tanımladığında doğar" (Franzini, 2023, s.179). Cömert (2013), Tunalı (1998) ve Yetişken (2009) de kavramın ilk olarak Alman düşünür Baumgarten'ın, Estetik'i duyum ya da algı bilgisi anlamında güzellik bilimi olarak kullandığını belirtmişlerdir. Baumgarten'ın tanımladığı şekliyle estetik, duyusal bilginin bilimidir; konusu da duyusal yetkinliktir. Gerçekleştirmek istediği, güzel üstünde düşünme sanatıdır. Estetik kavramı güzel olanı aramak, duyumsamak şeklinde açıklanır.

Estetik neyi, neden ve ne kadar güzel olduğunu irdeleme yoludur. "Genel sanat kuramı, sanattaki evrim yasalarını ve sanatsal yaratının özünü inceler; buna karşılık estetik de, sanatta ve gerçeklikte güzelin bilimidir" (Ziss, 2011, s. 1) Ziss'in estetiğe bilim olarak yaklaşımı, bizleri sanatsal imge anlayışının temelinde, bilimsel öğretinin bilgi kuramı olduğu düşüncesine götürmektedir.

XVIII. yüzyılda Alman filozof Hegel'e göre güzellik, tabiatın kendisinin bütünündeki Mutlak Ruhun görüntüsüydü. Düşünür, estetiği, sanatın insan düşüncesine ve davranışlarına etkisini inceleyen bir felsefe dalı olarak görür. Hegel'e göre, sanat, insanların düşünme ve davranışlarını etkileyen önemli bir güçtür ve bu yüzden de sanatın anlamı ve değeri vardır. Sanatın, insanların düşünme ve davranışları üzerinde etkili olabilmesi için, insanların düşünme ve davranışlarını yansıtması gerektiğine inanır. Bu yüzden, Hegel, sanatın, toplumun ve insanların düşüncelerinin yansması olduğunu

düşünür. Düşünür ayrıca, sanatın, insanların düşünme ve davranışlarını etkilemesinin yanı sıra, insanların düşünme ve davranışlarını da etkilediğini düşünür. Bu yüzden, Hegel'e göre, sanat, insanların düşünme ve davranışlarının gelişimine katkıda bulunur. Hegel'in estetik anlayışı, günümüzde hala önemli bir referans olmaya devam etmektedir ve sanatın insan düşüncesine ve davranışlarına etkisi konusunda önemli görüşler ortaya koymuştur. Bu yüzden, Hegel'in estetik anlayışı, estetik alanında önemli bir yer tutmaktadır.

“Güzellik, sanat eserleri karşısında, yalnız bizlerde doğar. Güzellik, eserin kendisinde değil de, dinleyici veya seyircide bulunursa, değişmeyen güzellik yani mutlak güzellik söz konusu olamaz” (Yetkin, 1972, s. 272). Herhangi bir konuda duyusal hazdan bahsettiğimizde aslında sadece pozitif bir duygudan bahsederiz ancak estetik hazdan bahsettiğimizde sadece pozitif değil, trajik duyguları da çerçevenin içine alırız. Örneğin, Picasso'nun Guernica tablosunun güzellikle pek alakası yoktur çünkü amacı bu değildir ancak bu tablo da son derece estetikdir. Guernica kentinde yaşanan acıları, bu tabloda vurucu ve şiddetli ama aynı zamanda da estetik güzellikle ortaya koyan bir eserdir. “Sanatın evriminde estetiğin oynadığı faal rol, yaratma pratiğine katkısı, büyük bir kesimiyle, onun eleştiri üzerine yaptığı etkiye bağlıdır.” (Ziss, 2011, s. 8)

Estetikte güzel belli bir ölçüde uygunluk demektir. Eğer bir sanat eseri estetik değil ise çirkin olmaz ama sanat eseri de sayılmaz. O halde estetik tanımlaması bir anlamda ürünün sanat eseri olup olmadığına karar vermek demektir. Estetik değerlendirme sanat eseri üzerinden yapılacağı için tartışma sanat mıdır?, sanat değil midir? Tartışması olmaktan çıkar. Tartışma ne kadar sanattır? şeklinde olur. “Sanat yapıtları, kişi ancak estetik kavramını tamamıyla anladığında görünürlük kazanır. Sonuç olarak sanat kategorisi estetik kavramının tarihsel biçimlenmesinde rol oynayan ideolojik çıkarlar tarafından eşit derecede bozulmaya uğramış olmalıdır.” (Bolla, 2006, s. 19) Sanat her dönemde estetik kuramdan etkilenir ve yine estetik kuramı etkiler.

“Çağdaş toplumda kozmetiğe ve bedeni ‘güzel’ kılma kabiliyetine yakın bir anlam kazanmış olan estetik terimi, felsefeyle beraber doğmuştur” (Franzini, 2023, s. 180). Felsefenin bir alt dalı olarak, “estetik duyusal değeri konu alan felsefe disiplindir” (Cevizci, 2009, s. 203). Bu duyu kavramı anlayışıyla Antik Yunan döneminde Estetiğe dair ilk söylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla beraber Yetkin (1972), Estetik terminolojisinin Platonla başladığını belirtir. Platon'un ‘Büyük Hippias’ ve ‘Küçük Hippias’ diyalogları güzeli merkeze alan ve sonuca varılmadan tamamlanan eserlerdir (Cömert, 2013, s. 48-52). Bunlar Güzel hakkında yazılan ilk eserler olarak karşımıza çıkar ve Estetik kavramının Antik Yunan döneminde geliştiğini gösterir. “Estetiğin ödevi, bulanık ve karmaşık olan duyusal bilginin mükemmelliğini araştırmaktır. Duyusal bilginin mükemmelliği güzellik adını alır. Buna göre estetiğin konusu güzelliktir” (Tunalı, 2020, s. 172.).

Hegel'in ‘Estetik Üzerine Dersler’ isimli eserinde yoğun şekilde felsefeyi güzellik üzerinden işlemeden dolayı estetik ile sanat felsefesi kavramları aynı kavramlar gibi anlaşılmasına başlanmıştır. Bu duruma Alman filozoflarının çalışmaları sebep olmuştur.

Estetik ve Güzel

Platon' a göre bilgilerimiz bizlere idealar dünyasından gelir. Güzel de Platon' a göre idealar dünyasından gelen bir kavramdır. Bu idealar dünyasını yani Tanrı katından varolanların ideasını, aslını yaratır. Sanatçı Tanrının yarattıklarının tekrarını yapar, yani sanatçı bir taklitçidir hem de taklidin taklidini yapan üçüncü el bir taklitçi. Sanat bir taklit

olduğuna göre bu tanım bizi diğer bir Antik Yunan filozofu Aristoteles'in ortaya koyduğu 'Mimesis' kavramına ulaştırmaktadır. Mimesis, esas olarak, yansıtma, ayna gibi yansıtma anlamına gelir, fizikseldir. Antikçağ'da yaşayanlar, modern felsefenin merkeze oturttuğu o öznel niteliklere aldırmandan doğrudan doğruya dünyayı tarif etme çabasına girmişlerdi. "Güzellik olumlu, içkin ve nesnelleştirilmiş bir değerdir....bir şeyin niteliği olarak addedilen hazdır" (Santayana, 2023, s. 51). Alman filozof Kant, güzelliğin nasıl algılandığı ve değerlendirildiği konusunda önemli görüşler ortaya koyar. Kant'a göre, güzellik, duysal bir deneyimdir ve bu deneyim, izleyici veya okuyucunun düşüncelerini ve duygularını uyandırır. Kant'a göre, güzelliğin algılanması, insanların düşünme ve duyma yeteneklerinin birleşiminden kaynaklanır. Bu yüzden, güzellik, düşünce ve duyma arasında bir denge oluşturur.

Kant'a göre, güzellik, yalnızca duysal değil, aynı zamanda ahlaki bir değerdir ve insanların düşünme ve davranışlarını etkiler. Kant, güzelliğin insanların ahlaki düşüncelerini geliştirmeyi sağladığına inanır ve bu yüzden de güzelliğin insanlar üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu düşünür. Turani'ye (1999) göre, "Kant sanatın ancak deha ile olduğunu söylüyor ve güzel sanatları el sanatlarından ayırıyordu." (s. 30). Kant, güzelliğin öznelliğini vurguladı, ancak onun sadece duyumsama ile ilgili değil kişinin güzel ve çirkin ile ilgili yargılarının sonucu olduğunu ortaya koydu. "Kant'a göre, estetik deneyim bir nesnenin seyredilmesinde hayalgücü ve anlama yetisi arasında meydana gelen uyumdan doğan bir hoşlanma deneyimidir" (Altuğ, 1989, s. 10).

Öte yandan estetik sadece güzellikle ilgili bir değerlendirme de değildir. Bir şeyi estetik kılmak onu illaki güzelleştirmek anlamına gelmeyebilir. Kimi çirkinlikler de bazı kriterler çerçevesinde estetiğe konu olabilir. Kant, Schiller, Wittgenstein gibi düşünürler trajik, komik, ilginç, çocuksu hatta çirkin olan bir şeyin bile estetik olabileceğini belirtirler.

Modern Estetik ve Felsefe

"Immanuel Kant sanatsal modernizmin ve 1930'larda gelişen formalizmin felsefi temellerini atmıştır. Kant, sanat eserlerini eleştirenlerin, aynı eserleri deneyimlemiş olmaları durumunda benzer yorumlar yapabilecekleri ve yargılarda bulunabileceklerine ilişkin olarak bir estetik kuramı geliştirmiştir" (Barrett, 2012, s. 51-52). Kant'ın estetiğini temellendirirken kullandığı iki temel kavramdan biri olan, Kant ya da Kant-dışı estetikte yücelik ya da yüce kavramı, güzellik ya da güzel kavramı ile koşutluk halinde kullanılır ve değerlendirilir. Yücelik ve güzellik bu anlamda estetiğin temel kavram çiftini oluşturur.

Bireyler, sanatı estetik amacın dışında herhangi bir amaç ya da faydadan bağımsız olarak değerlendirmelidir. Estetik bir yargı ne kişisel ne de göreceli olmalıdır. Sanat eserlerini inceleyenler zamanın, yerin ve kişisel özelliklerin ötesine geçmeli, her mantıklı insanın üzerinde fikir birliğine varabileceği bir estetik yargıya ulaşmalıdır. Modern felsefe bireysellik ve öznellik vurgusuyla, estetik algı ve sanatsal yaratıcılığın önemini bütün yönleriyle ortaya koymuştur. Descartes'in düşünen öznenin merkezi konumunu varlık ve bilgi felsefesi üzerinde temellendirmesi, yeni bir çağın, Modern Çağ'ın tinsel başlangıcı olarak görülmüştür. Kuçuradi'ye (2009) göre güncelin verebileceği sevinç, her şeyin yerli yerinde olduğu zaman ortaya çıkan uyumdan doğan sevinçtir. Bu biçim verme anlayışı modern olmayı hedefler. Diğer yandan Tragedya'da yaşanan sevinç ise Tragedya'nın kendisi gibi çatışma dolu bir sevinç yani uyumsuzluktan doğan bir sevinçtir. "Antikçağ'da yaşayanlar, modern felsefenin merkeze oturttuğu o öznel

niteliklere aldirmeden doğrudan doğruya dünyayı tarif etme çabasına girmişlerdi” (Danto, 2010, s. 28).

Gerçekte iki Antik Yunan Tanrısı olan Apollon ve Dionysos, Nietzsche’de anlamca yüceleştirilir. Sanatın birebir oluşumu, bu iki kavrama bağlıdır. Nietzsche Apollon’a Biçim anlamını, Dionysos’a ise uyum anlamını yükler. Eski Yunanlar, bu iki sanat Tanrısıyla, yani sırasıyla Heykel ve Müzik Tanrılarıyla, sanat üretiminin derin gizlerini keşfetmişlerdir. Apollon düş deneyimini ifade eder. O ışık saçan Tanrıdır, Dionysos ise esrime deneyimidir.

“Estetik sistemler, malzemenin içinde üzerinde ya da malzeme ile çalışmanın önemini derinden ve yeniden değerlendirmeye soyunmuşken, 20. Yüzyıl sanatçıları bu yeniden değerlendirmeye büyük önem vermiş, biçimler dünyasında figüratif modellerden uzaklaşma olarak kabul edilebilecek yeni arayışlara itildikçe, önemi daha da artmıştır” (Eco, 2006, s. 402). 1960’lardaki toplumsal dinamikler, toplumsal sınırları kaldırmak istediğinden sanat hareketleri de estetik sınırları kaldırdı. “Andy Warhol her şeyin sanat olduğunu iddia ederken Alman süreç sanatçısı (process artist) Joseph Beuys herkesin sanatçı olduğunu iddia ediyordu.” (Barrett, 2012, s. 53)

Meta Anlatıların Sonu ve Post-Modern Estetik

Post-Modernizmin günümüzde artık modernizmin yerine geçtiği düşüncesi çoğalmıştır. Kuramcılar genel anlamda böyle düşünmeseler de postmodernist kuramcılar modernizmin öldüğünü betimlerler. Modernitenin aydınlanma çağı ile başlaması, akılcı ve akıl yoluyla gerçeğe ulaşılabilir düşüncesi, elitist ve burjuvazi yaklaşım, Akılcı Descartes ve Kant temelinde gelişmiştir. “Postmodernitenin ise sembolik olarak 1968 Paris ayaklanmasıyla doğduğu kabul edilir” (Barrett, 2012). Kuramcılar bu olayla artık yeni kavramlar, teoriler, dünyada yaşanan diğer gelişmeler çevresinde iyice şekillenir ve pek çok farklı görüş ortaya çıkar. Bunların sonucunda çoğulcu, şüpheli ve varoluşçu felsefi yaklaşım kuramcılar tarafından benimsenir.

Yapısalcı yaklaşımdan postyapısalcı yaklaşıma geçişte, yapısalcılığın semiyotik temelli, birbirine bağlı kavramların ve bizlere tarih şeridi gibi olaylara bakış açısı sunan bir anlayışı bulunmaktaydı. Postyapısalcılık ise yapısalcılığın temellerini eleştiren aslında onların eleştirdiği düşünceleri yine kendilerinin benimsediğini belirttiler ve yapısalcılığı bu yönde eleştirdiler. Bu eleştiriyi postmodernistler, Derrida, Foucault, Lyotard eserlerinde ortaya koydular.

Sanatta, “Görsel sanatlar artık dinlerin ya da krallık gizlerine algılanabilir bir biçim vermeyecekler, insanlığın yüceliği ya da gerçek öyküleri canlandırarak kutlamayacaklardı. Bunun yerine yaşantı örnekleri sunacak, insanları duygulandıracak ve heyecanlandıracaktı” (Lynton, 1991, s. 39-40). Bu dönemde Modernistlerde Avangard hareket başlamış ve 1800’lerin sonlarına doğru Empresyonizm ile birlikte hem atölye dışına çıkmışlar hem de geçmişteki sanat anlayışına karşı gelmişlerdir. Dolayısıyla özellikle izlenimcilikle birlikte sanat bir devrimsel sürece girmiş farklı coğrafyalarda art arda yeni akımlar ortaya çıkmıştır. Kübizmin Picasso’nun ortaya koyduğu eserlerle batı dışı kültürlerden etkilenmesi, Fütürizmin gelişen teknolojiden yararlanırken, soyut sanat gelişmiş ve spiritüalizm, dada, soyut ekspresyonizm gibi akımlar sanata yön vermiştir.

“Modernizm kuramı, 1920’lerde, bugün sanat kuramında formalizm olarak bilinen kuramı geliştiren iki İngiliz eleştirmen, Clive Bell ve Roger Fry sayesinde oldukça gelişmiştir. İlki (formalizm) ikincisinden (modernizmden) doğmuş olmakla beraber formalizm ve modernizm ayrılmaz biçimde birbirlerine bağlıdır” (Berrett, 2012). Sanat

eserinin tarihsel belge ve bir olguyu temsil eden yaklaşımın artık önemsiz olduğunu düşünen eleştirmenler, sanat eserinin betimlenişi ve biçimi üzerinde durulması gerektiğini, sanat eleştirisinin sadece güzel çirkin yaklaşımından ziyade, daha global ve kültürlerarası bir yorum ve yargıya ulaşmayı hedeflediler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra formalizm, Greenberg'in soyut dışavurumculuğa olan desteği ve ilgisi sayesinde Amerika'da önemli gelişmelere temel attı. Artık sanatın merkezi Paris'ten New York'a geçtiği düşünülüyor, Amerika'yı konu alan eserler artıyordu. 1960'lara gelindiğinde sanattaki geçmiş estetik kaygılar sorgulanıyor ve bu sınırlar kaldırılıyor. Joseph Kosuth 'One and Three Chair (1965)', Joseph Beuys 'The Pack (1969)' çalışmalarında görülebileceği gibi artık 'sanat sadece belirli ölçütlere bağlı kalmamalı ve temelinde kavram ve kuramları temel almayı hedeflemeli' düşüncesi artıyor. Amerika'da başlayan Pop Art akımı formalizm düşüncesinin sonlanmasına neden oldu, her şeyin sanat olabileceği ve herkesin sanatçı olabileceği düşüncesiyle artık resimden çok başka materyallerle eserler üretiyorlardı. Warhol ve Lichtenstein gibi sanatçılar, sanattaki elit ve güzel anlayışını sorgulamış, hiyerarşik olarak elit sanat izleyicisi ile sıradan izleyici arasındaki sınırı kaldırdılar. Estetiğin terkedişi, Büyük anlatıların son bulması postmodern sanatın başlangıcı olarak kabul edilir. 1950'lerden sonraki süreçte yapılan eserler ve ortaya atılan kuramlar sonrasında bazı sanat kuramcıları ve eleştirmenleri tarafından bu dönem 'Sanatın Sonu' olarak algılandı ve bu konu hakkında yazılar yazdılar. Kuspit'e (2010) göre, "eğer modern sanata enerji veren şey buluş ve deney yapma duygusu olduysa, Picasso ve Duchamp'ın söylediği gibi, eğer modern sanatçı atölyesini laboratuvarı olarak gördüyse, postmodern sanat da modern sanatın bitip tükenmiş halini temsil etmektedir." (s. 70) Bu düşünce dünyasında yaşanan değişimler, onların etkilediği olgular, sosyoloji, felsefe, sanat, toplum bazında önemli etkileri olmuş ve tüm dünyada etki göstermiştir.

Postmodern teoriden doğan yapıbozum, kuramcılar tarafından imge ve temsil konuları üzerinden incelenmiştir. Baudrillard'a (2010) göre sonu gelmeyen yapıbozumlarla ve daima bir yansımaya veya hikayeye muhtaçtır ya da temsili doğrudan geride bırakıp, okuma, yorumlama, şifre çözme gibi dertleri unutmak, anlamın ve yanlış anlamının eleştirel şiddetini unutmak, "şeylerin" sadece mevcut olduklarını beyan ettikleri belirtilere ulaşmaktır. Hem kendi metinlerinde hem de hakkında yazılan metinlerde (Baudrillard, 2010; Best ve Kellner, 2016; Danto, 2010; Harrison ve Wood, 2020; Leppert, 2009; Şahiner, 2008; Yılmaz, 2006) Baudrillard gibi postmodern teorisyenler sanat piyasasındaki değişimlerin temelini açıklamak için kültürel öge değişimlerinin özelliklerini kullanma eğiliminde olsalar da, özellikle çağdaş yaşamın 'estetize' edilmesiyle birlikte sanat yapıtlarının ayrıcalıklı statüsünün kaybolmasından da söz ederler.

Amerikalı sanat eleştirmeni Arthur C. Danto, bu gelişmeler ile birlikte yazmış olduğu 'Sanatın Sonu' makalesinde Warhol için sanatın sonunu getirdiğini ortaya atar. Danto'nun tezi, artık sanat yapılmadığı veya eskisi kadar iyi yapılmadığı değil, Batı sanatı tarihinde bir dönemin kapandığı ve apayrı başka bir dönemin başladığıdır.

Postmodernistler, modernizmin birçok düşüncesine karşı koyarlar, modernizmden uzak bir estetik biçim anlayışını benimserler. "Yeni çağın mantığına varmak için gerekli kültür düzeyi eksikliği Kitch'in kaynağı olmuştur." (Turani, 1999, s.47) Bu kaynak sanat anlayışına 'Kitch' kavramının girmesini sağlamış ve bu konuda tartışmalara neden olmuşlardır artık özgünlük önemsiz, taklit, intihal ve çalma postmodernist bir yaklaşım olmuştur. Sherrie Levine postmodern anlayışın önemli sanatçılarından. Kendisi ve diğer postmodernistler için söylenen "güneşin altında yeni bir şey olmadığına göre

özgünlük imkansızdır” mottosu sanat üretim anlayışlarını yansıtmaktadır. Levine’nin ‘After Walker Evans # 7’ isimli kopyalanmış fotoğrafı, yeniden üretilmiş bir çalışma olduğunu, ortaya sanat eseri sunmaktan daha çok özgünlük kavramını tartışmayı amaçlar.

Günümüzde eleştirmenler sanatçıları ve sanat izleyicisini anlamaya çalışır, aradaki farklılıkları, kültür, cinsiyet ve ekonomik bağlamda irdeler, modernist eleştirmenler ise eserin kendisini merkeze alırlar. Barbara Kruger’ın fotoğraflara eklediği yazılarla ortaya koyduğu eserler sabit fikirleri, hiyerarşi anlayışını eleştirir.

Marksist eleştiri, sanatçıların ve sanat eserlerinin görünmeyi, hatta bazen sanatçının da bilmediği şeyi betimlediğini ve Marksizmin hem modernizmin hem postmodernizmin farklı yönlerini irdelediğini savlar (Berrett, 2012). Marksist eleştirmenler, sanat eserlerinin üretildikleri toplumlara, kültürlere ve o bölgenin yaşantısına bağlı olduklarını savunurlar. Toplamların sanat anlayışlarının buldukları coğrafyadan etkilendiği yönleri araştırırlar ve sanat hareketlerini, bu hareketlerin algılanışları üzerine çalışmalar yaparlar. Bu davranışların sanat eleştirilerinde ve yorumlarında bulunması gerektiğini belirtirler.

Yukarıdaki sanat kuramlarının dışında bu kuramların belirledikleri ölçütleri daha da genişleten yeni ve kolay anlaşılmasını da sağlayan, var olan gerçeklerin içinde yatan daha derin olguları tanımlayan kuram, psikanalitik kuramdır. Psikanalitik kuramlar temelde sanatçıların davranışlarının, ürettikleri eserlerin zihinsel ve psikolojik yansımalarını açıklamayı hedefler. “XIX. Yüzyılın özellikle son çeyreğinde, endüstri kentlerinin oluşmaya başlamasıyla toplumda görülen bunalımlar, aynı zamanda ilk endüstri hastalıklarının nedeni idiler. Bu bunalımlar, güzel sanatlara yansımakta gecikmedi. Ekspresyonist ve sürrealist anlatımlar bu bunalımla ilişkili idi” (Turani, 1999, s. 51). Freud’un ortaya koyduğu bilinçdışı ve baskılama kuramının temelini oluşturur ve yöntemlerin geliştirilmesini sağlar. Bu temelde de üç yön belirtir: “bilinçdışına odaklanan bir disiplin, sinir sistemi bozukluklarının tedavisi için iyileştirici bir yöntem ve sanat tarihi, edebiyat ve felsefeyi de içerecek şekilde kültür üzerine araştırma” (Barrett, 2012).

Büyük anlatılar devrinin bitmesinin sanattaki karşılığı, Estetiğin terk edilişi olarak kuramcı Lyotard eserlerinde bahsetmiştir (Barrett, 2012; Best ve Kellner, 2016; Yılmaz, 2006). Yılmaz’a (2006) göre, hem yaşam ve sanat, hem seçkin ve popüler sanat arasındaki sınırlar bir bir silinmiş; hem de nesnenin sanat yapıtı ve her insanın sanatçı olduğu düşüncesine ulaşılmıştır. “İnsanlık hiçbir güzelliğe, hiçbir fikre, hiçbir yaşam biçimine sonsuza dek bağlanmıyor. Hatta insanoğlu devamlı olarak en mantıklı olana bile itibar etmiyor.” (Turani, 1999, s.62). Bütün bunlar, Kant’ın belirlediği modernist ideallerin terk edilmesi ve yeni bir döneme yani postmodernizme geçilmesi anlamına gelmektedir. Eco (2019), ‘Açık Yapıt’ eserinde, izleyicinin kendi düşüncelerini ve yorumlarını esere yansıtmasına izin verdiğini öne sürer ve bu yüzden sanat eserlerinin anlamının tam olarak anlaşılamayacağını ve yorumlanacağını belirtir. Eco, sanatsal dilin özelliklerinden dolayı, hiçbir sanat yapıtı ‘kapalı’ kalamayacağını; her eserin, belirli bir bakış açısının ötesinde sayısız olası ‘okuma’ veya ‘yorumlama’ya eğilimli olduğunu belirtir. Resimden şiire, müzikten edebiyata kadar her sanat eseri sayısız insan tarafından takdir edilebilecek bir nesnedir. Kendisi tükenmez bir deney kaynağıdır. Sanat, belirsiz fikirleri ve duyguları bir tür aracıya dönüştüren bir güçtür. Bir sanat eseri alıcının gözünde anlamlıysa, bu aynı zamanda sanat eserinin sunduğu niteliklerle bütünleşebilen önceki deneylerinin ürettiği değer ve anlamın varlığından da kaynaklanmaktadır. Eco burada bir yapıtın yaratıcısı olan tek kişi yani sadece sanatçının kendisi olmadığını belirtiyor okuyan veya gözleyen de yapıt ile dış dünya arasında temas kurar ve bu amaçla yapıtın derin niteliklerini çözer,

yorumlar ve bu yolla yaratıcı sürece katkıda bulunur. Modern sanatın biçimsel yapılarının dilimiz gibi öbür geleneksel dizgelere yani sistemlere de niçin durmadan saldırdığını daha iyi anlayabiliriz. Çünkü burada eserin ve sanatçının, Aydınlanma dönemi sonrası gelişen yeni bilimin ve teknolojilerin hem fiziksel dünya hem de ruhsal dünya üstüne yeni görüşler benimsemeleridir.

Bu anlamda, Eco'nun 'Açık Yapıt' kavramı, günümüzde halen geçerliliğini koruyan ve özellikle postmodern sanat akımlarında önemli rol oynayan bir fikirdir. Eco, ayrıca açık yapıtın, sanat eserlerinin anlamının sadece yaratıcısı tarafından değil, aynı zamanda izleyicinin kendi düşünceleri ve yorumlarıyla da belirlenebileceğini öne sürer. Bu anlamda, 'Açık Yapıt'ın estetik anlayışı, eserlerin yaratıcısından bağımsız olarak değerlendirilebilme özgürlüğüne önem verir ve bu yüzden de izleyici ve okuyucuların eserleri yorumlamalarına ve yaratıcılarından farklı anlamlar çıkarmalarına izin verir. Bir temsilin ya da metnin örnek okurunu üretmek amacıyla tasarlanmış bir aygıt olduğunu söyleyerek, yapıtın sadece bir araç olduğunu, anlamının ise yorumlayandan kaynaklandığını öne sürer. Anlam ise postmodern sanatta yakalanması oldukça güç bir sürece yaslanır. 'Açık Yapıt' anlayışı, günümüz estetik anlayışı için önemli bir referans olmaya devam etmektedir ve postmodern sanat akımlarında yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. "Sanatsal form, konu ile kesin biçimde sınırlanmıştı form, nesne ve varlığın genel görünüşleri ile belirli idi. Ancak bu belirli formların nasıl gerçekleştirileceği, eski çağların düşünsel ve sanatsal çabasını oluşturuyordu konu ve form, ifade ediliş nüansı dışında biliniyordu." (Turani, 1999, s. 93). Lyotard'ın ifade ettiği estetiğin terkedilmesi Duchamp zamanında başladı ve Malevich'in süprematist 'Beyaz Kare'si, Beuys ve Kosuth gibi sanatçıların eserlerinde de görmekteyiz. Duchamp'ın 1919'da 'Mona Lisa'nın baskısına kurşun kalemle bıyık çizmesi ve altına Fransızca argo bir kelime olarak okunan 'L.H.O.O.Q.' baş harflerini koymuş, bunu üretirken ve sonrasında estetik kaygı gütmemiştir.

Estetik ve Sanat Felsefesinin Anlam Ayrımı Üzerine

Cevizci (2009), Estetiği üç ana kısma ayırır, bu ayrımında:

a. "Estetik Fenomenlerin Felsefesi olarak Estetik,

Beğeni, Güzel, Haz, Yüce, İyi, Yargı kavramlarını irdeler.

b. Doğrudan doğruya sanatı konu alan Sanat Felsefesi,

Doğrudan doğruya sanatı konu alan, sanatın neliği, sanatsal yaratıcılığın mahiyeti ve sanat eserinin statüsü üzerinde durur.

c. Sanat eserinin sahip olduğu değeri ortaya çıkarmaya çalışan Sanat eleştirisi" (s.203) olarak listeler.

Estetik, güzellik, sanat ve duyumsal deneyimlerle ilgili olan bir felsefe dalıdır ve güzelliğin ne olduğunu, nasıl algılandığını ve nasıl değerlendirildiğini inceler. Bununla beraber güzelliğin insan düşüncesi, duyguları ve davranışları üzerindeki etkisini de inceler. Estetik, güzelliğin yalnızca sanat eserleriyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda doğada, insan bedeninde bulunabileceğini düşünür. Sanat felsefesi ise, sanat ve sanat eserlerinin doğası, anlamı ve değerine ilişkin konuları inceler. Sanat felsefesi, sanat eserlerinin nasıl yaratıldığı, nasıl yorumlandığı ve nasıl değerlendirildiği gibi konuları ele alır. Ayrıca, sanat felsefesi, sanatın toplum ve kültür üzerindeki etkisini de inceler.

Bu açıklamalar ışığında, estetik ve sanat felsefesi arasındaki anlam ayrımı, estetiğin eserin arka planını, daha geniş bir alanı kapsaması ve güzelliğin yalnızca sanat

eserleriyle sınırlı olmadığını düşünmesi ile sanat felsefesinin eserin ön planını, daha sınırlı bir alanı kapsamaması ve yalnızca sanat eserleriyle ilgilenmesi arasındaki farklardır. Bu farklar sayesinde, estetik ve sanat felsefesi arasında anlam ayrımı yapılabilir.

SONUÇ

Estetik kavramını güncel anlayışla değerlendirdiğimiz bu araştırmada günümüzde kavramın sadece güzelliği temel almadığı, değişen fikirlerle birlikte estetiğin tanımına dair yaşanan değişimler tanımlanmıştır. Bununla beraber artık sadece tek bir güzellik algısının olmadığı, felsefe ve sanatta göze hoş gelen anlayıştan uzaklaşıldığı sadece müzeler ve galerilerde sergilenen eserlerin değerlendirilmesi değil sanatta artık her şeyin bir sanat objesi olarak ortaya konulabileceği ve her bir estetik süje tarafından bağımsız yargılara varılabileceği bir olgunun ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

Sanat nesnesinin sadece bakıldığında bizde bıraktığı doğrudan etki değil, estetik süjenin bir tür düşünce, akıl yürütme veya sadece “bu eser güzeldir”, “bu eser faydalıdır” gibi yargılarda bulunmakla kalmayıp; Sanatçı nedir? Sanat eseri nedir? Özellikle bir galeride mi sergilenmesi gerekir? Eserin bir anlamı olması gerekli midir? Gibi geçmişteki “güzel” ve “beğeni” yargılarının önemsenmediği görülmektedir. Sanatçının üretilen – ortaya konan eserinin üzerine bir felsefi soruşturma anlayışıyla beraber sanat eserinin bilgi nesnesi olarak değerlendirme tartışmaları artık yaşanmayı salt bir eser üretme güdüsüne sahip olduğu anlaşılmıştır. Kuramcılar tarafından geliştirilen birçok söylem sanatçıların eserlerine etki etmiş ya da bu durumun tersi gerçekleşmiştir. Dada ile beraber sanata dair en temel kavramların sorgulanmasının başlamasıyla birlikte Kavramsal Sanat ile gelişen bu sorgulamalar ve tanımlamalar Baudrillard’ın ortaya koyduğu “Simülasyon Teorisi”ne kadar bir sürecin yaşanmasını sağlamıştır.

Yüzyıllar boyu kavramın sadece güzel ve iyi yargılarıyla birlikte tanımlanması sonrası günümüzde bu düşüncenin artık önemsenmediği ve birçok farklı anlamlarla veya herhangi bir anlamı olmaksızın hem fikirlerin hem de eserlerin ortaya koyulduğu belirlenmiştir. Günümüzde teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile birlikte sanatın birçok farklı yöntemle tasarlanıp ortaya koyulduğu global dünyada, dijital programların ve yapay zeka araçlarının araştırma içerisinde verilen bilgilerle birlikte tanımının nasıl değişebileceği de ayrı olarak bir araştırma ve değerlendirme konusudur.

Etik İlkeler

Bu araştırmada literatür taraması ve kuramsal bir değerlendirme olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Çalışma tek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çatışma Beyanı

Bu makalenin yazarı tarafından herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması belirtilmemiştir.

KAYNAKÇA

Altuğ, T. (1989). *Kant estetiği*. Payel Yayınları

Barrett, T. (2012) *Sanatı eleştirmek: Günceli anlamak*. (Çev. G. Metin). Hayalperest Yayınevi

- Baudrillard, J. (2010). *Sanat komplosu: Yeni sanat düzeni ve çağdaş estetik 1*. (2. Baskı) (Çev. I. Ergüden ve E. Gen.). İletişim Yayınları
- Best, S., Kellner D. (2016). *Postmodern teori: Eleştirel soruşturmalar* (Çev. M. Küçük) (3. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Bolla, P. (2006) *Sanat ve estetik*. (Çev. K. Koş). Ayrıntı Yayınları
- Cevizci, A. (2009) *Felsefeye giriş* (3. Baskı). Sentez Yayıncılık
- Cömert, B. (2013). *Estetik* (2. Baskı). De Ki
- Danto, A.C. (2010) *Sanatın sonundan sonra: Çağdaş sanat ve tarihin sınır çizgisi*. (Çev. Z. Demirsü). Ayrıntı Yayınları
- Eco, U. (2006) *Güzelliğin tarihi*. (Çev. A. C. Akkoyunlu). Doğan Kitap
- Eco, U. (2019). *Açık yapıt*, (Çev. T. Esmer). Can Yayınları
- Franzini, E. (2023) Estetik: Güzel olanın biliminin doğuşu ve gelişimi. U. Eco ve R. Fedriga (Ed.), *Felsefe tarihi 5: Aydınlanmadan kant ve hegel'e içinde* (s. 179-187) (Çev. L. T. Basmacı). Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Harrison, C., Wood, P. (2020). *Sanat ve kuram 1900-2000 Değişen fikirler antolojisi*. (3. Baskı) (Çev. S. Gürses). Küre Yayınları.
- Kagan, M. (1993). *Estetik ve sanat dersleri*. İmge Kitabevi.
- Kuçuradi, İ. (2009) *Sanata felsefeyle bakmak* (4. Baskı). TFK Yayınları
- Kuspit, D. (2010). *Sanatın sonu*. (3. Baskı) (Çev. Y. Tezgiden). Metis Yayınları
- Leppert, R. (2009) *Sanatta anlamın görüntüsü*. (2. bs.) (Çev. İ. Türkmen) Ayrıntı Yayınları
- Lynton, N. (1991). *Modern sanatın öyküsü*. (Çev. C. Çapan, S. Öziş) Remzi Kitabevi
- Onur, B. (2012). *Çağdaş müze eğitim ve gelişim: müze psikolojisine giriş*. İmge Kitabevi.
- Santayana, G. (2023). *Güzelliğin felsefesi: Güzellik duygusu* (Çev. Y. İpekçi). Fol Kitap
- Şahiner, R. (2008) *Sanatta postmodern kırılmalar ya da modernin yapıbozumu*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Tunalı, İ. (1998). *Estetik* (5. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (2020). *Felsefeye giriş* (2. Baskı). Fol Kitap
- Turani, A. (1999). *Çağdaş sanat felsefesi* (3. Baskı). Remzi Kitabevi
- Yetişken, H. (2009). *Estetiğin ABC'si* (3. Baskı). Say Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1972). *Estetik doktrinler*. Bilgi Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2006). *Modernizmden postmodernizme sanat*. Ütopya Yayınevi
- Ziss, A. (2011) *Gerçekliği sanatsal özümsemenin bilimi: Estetik* (Çev. Y. Şahan) (2. Baskı). Hayalbaz Kitap

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Aesthetics, one of the theoretical disciplines of the field of fine arts, is basically concerned and evaluated not only with the search for beauty in nature, but also with the attitude of the aesthetic subject upon the reception of the aesthetic object. With German idealism, it was based on this basic understanding as a branch of science and was handled together with the Philosophy of Art from the Ancient Greek period to this period and reached the opportunity to be evaluated as two separate concepts with Baumgarten's work. Aesthetics includes positive judgements such as good, beautiful, pleasure, appreciation, sublime or 'anti-aesthetic' judgements such as bad, ugly, kitsch, which are basically evaluated based on the phenomena of art itself, the work of art and the artist. In this context, within the framework of modernist and postmodernist thoughts, its structure has expanded over time and even aesthetic understanding has been questioned.

Aesthetics, which can be defined as the science of artistic thinking about the concept of beauty, "investigates beauty as the perfection of sensory knowledge" (Yetişken, 2009, p.13). The examination of the concept of beauty, which started with Plato, was divided into sensory knowledge and rational knowledge with Baumgarten, and with Kant, he brought a new evaluation to the understanding of beauty in Ancient Greece and aesthetics determined its absolute limits (Cömert, 2013; Yetişken, 2009; Yetkin, 1972). In his work *Aesthetica*, Alexander Baumgarten essentially divides aesthetics into two types of knowledge: sensory knowledge and rational knowledge. Aesthetics can give us logical and therefore uncertain knowledge about reality and truth. Philosophically justified knowledge is possible through the processing of uncertain information through the senses. "According to Baumgarten, we obtain sensory knowledge through vague conceptions and rational knowledge through clear and distinct conceptions. Between these two types of conceptions, there are ... conceptions that are clear but not clear. [This aim] is the domain of Aesthetics" (as cited in Cömert, 2013, p. 23).

Conclusion

In this research, in which we evaluate the concept of aesthetics with the current understanding, it is defined that the concept is not only based on beauty today, but also the changes in the definition of aesthetics with changing ideas. In addition, it has been understood that there is no longer only one perception of beauty, that philosophy and art have moved away from the understanding that is pleasing to the eye, not only the evaluation of the works exhibited in museums and galleries, but also the emergence of a phenomenon in art where everything can be put forward as an art object and independent judgements can be made by each aesthetic subject.

It is not only the direct effect that the object of art leaves on us when we look at it, but also a kind of thought, reasoning or judgement of the aesthetic subject such as "this work is beautiful", "this work is useful"; What is the artist? What is a work of art? Should it be exhibited especially in a gallery? Does the work need to have a meaning? It is seen that past judgements of "beauty" and "appreciation" are ignored. With the understanding of a philosophical investigation on the work of the artist, it is understood that the work of art is no longer experienced as an object of knowledge, but has the motive to produce a work. Many discourses developed by theorists have influenced the works of artists or vice versa. With the beginning of the questioning of the most basic concepts of art with Dada, these questionings and definitions that developed with Conceptual Art led to a process until the "Simulation Theory" put forward by Baudrillard.

After centuries of defining the concept only with beautiful and good judgements, it has been determined that today this idea is no longer important and both ideas and works are put forward with many different meanings or without any meaning. In today's global world where art is designed and put forward with many different methods with the developments in the field of technology, how the definition of digital programmes and artificial intelligence tools can change with the information given in the research is also a separate subject of research and evaluation.